

APPENDIX I Επίπεδο Vantage

ΑΜΑΛΙΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ, Πανεπιστήμιο Κύπρου

ΠΡΟΦΟΡΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΝΙΣΜΟΣ

Η επιτυχία της επικοινωνίας εξαρτάται από την ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς τον συνομιλητή του και να γίνεται με τη σειρά του κατανοητός από αυτόν. Είναι συνεπώς απαραίτητο οι ομιλητές να προφέρουν με τρόπο κατανοητό και οι ακροατές να προσπαθούν ενεργά να τους καταλάβουν, αλλά και να γνωρίζουν πώς να χρησιμοποιούν διορθωτικές διαδικασίες (π.χ. πώς να κάνουν διευκρινιστικές ερωτήσεις) ώστε να επιτυγχάνουν κατανόηση στις περιπτώσεις που μια πρώτη προσπάθεια για επικοινωνία αποδεικνύεται ανεπιτυχής. Η ευκολία στην επικοινωνία μεταξύ δύο ομιλητών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κατά πόσον αυτοί μοιράζονται μια κοινή μορφή γλώσσας: οι ομιλητές της ίδιας διαλέκτου (π.χ. της Κρητικής) δεν δυσκολεύονται να κατανοήσουν ο ένας τον άλλο, οι ομιλητές όμως διαλέκτων που διαφέρουν πολύ η μια από την άλλη (π.χ. Κυπριακής και Ποντιακής) μπορεί να μην καταφέρουν να συνεννοηθούν.

Στις περισσότερες χώρες ωστόσο υπάρχει μια οικεία σε όλους και γενικότερα αποδεκτή γλωσσική ποικιλία, η *γλωσσική νόρμα* (την οποία συνήθως αποκαλούμε *γλώσσα*). Η νόρμα είναι η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, τα μαζικά μέσα ενημέρωσης κλπ. Στις περισσότερες χώρες η νόρμα είναι η η γλωσσική ποικιλία που μιλιέται στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας από τους μορφωμένους ομιλητές της μέσης τάξης. Αυτό ισχύει και στην Ελλάδα όπου σήμερα νόρμα, αυτό που ονομάζουμε *Κοινή Νέα Ελληνική*, θεωρείται η ελληνική της μορφωμένης μέσης τάξης των μεγάλων αστικών κέντρων. Η μορφή αυτή της ελληνικής αποτελεί νόρμα τόσο όσον αφορά τη γραμματική και το λεξιλόγιο και όσον αφορά την προφορά.

Εκτός της Κοινής Νέας Ελληνικής υπάρχουν φυσικά και οι τοπικές διάλεκτοι, οι οποίες παραμένουν ζωντανές σε ολόκληρη την Ελλάδα και τον ευρύτερο ελληνόφωνο χώρο. Ο ξένος σπουδαστής ωστόσο καλείται να μάθει την Κοινή Νέα Ελληνική χωρίς διαλεκτικά στοιχεία στην προφορά.

ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ

Όπως αναφέρεται στο *Κατώφλι για τα Νέα Ελληνικά*, στο επίπεδο εκείνο οι σπουδαστές θα πρέπει να εστιάσουν τις προσπάθειές τους σε τρία σημεία: τους φθόγγους, το ρυθμό και τον επιτονισμό. Συνεπώς, οι σπουδαστές θα πρέπει να έχουν

- σωστή γνώση του φθογγικού συστήματος της γλώσσας,
- γνώση του βασικού ρυθμού της γλώσσας,
- γνώση των βασικών επιτονικών σχημάτων της γλώσσας και της χρήσης τους σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις.

Εκτός από την εκμάθηση των παραπάνω βασικών φωνητικών χαρακτηριστικών της ελληνικής, οι σπουδαστές στο *Κατώφλι* θα πρέπει να έχουν και την ευκαιρία να ακούσουν ελληνικά από διάφορες περιοχές, ειδικά από αυτές όπου η προφορά διαφέρει σημαντικά από την αθηναϊκή – Βόρεια Ελλάδα, Ιόνια νησιά, Κρήτη – ώστε να αποκτήσουν κάποια οικειότητα με τις διαφορές που παρουσιάζουν στην προφορά τους οι διάλεκτοι. Οι ίδιοι οι σπουδαστές ωστόσο θα πρέπει να έχουν ως στόχο τους την προφορά της Κοινής Νέας Ελληνικής όπως μιλιέται στην Αθήνα.

Συνοπτικά λοιπόν στο *Κατώφλι* οι σπουδαστές θα πρέπει, ως ομιλητές να μπορούν να προφέρουν τα ελληνικά έτσι ώστε να γίνονται κατανοητοί τόσο από τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας όσο κι από άλλους ξένους ομιλητές της. Ως ακροατές, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν φυσικούς ομιλητές από διάφορες περιοχές της χώρας (δηλ. ανεξαρτήτως τοπικής προφοράς), όταν αυτοί μιλούν την Κοινή Νεοελληνική. Επίσης οι

σπουδαστές θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν άλλους ξένους ομιλητές που η προφορά τους πλησιάζει αυτή των φυσικών ομιλητών.

Εφόσον αυτοί οι στόχοι έχουν πραγματοποιηθεί, αυτό που έρχεται να προσθέσει το επίπεδο *Vantage* δεν είναι ίσως τόσο καινούριες δεξιότητες, αλλά περισσότερο τελειοποίηση αυτών που ήδη υπάρχουν με την κατανόηση και χρήση λεπτομερειών όσον αφορά την προφορά και τον επιτονισμό. Έτσι απώτερος στόχος για τον σπουδαστή του επιπέδου *Vantage* είναι, ως ομιλητής, η προφορά του να πλησιάζει όσο γίνεται περισσότερο αυτή των φυσικών ομιλητών σε ρέουσα καθημερινή ομιλία, τόσο στους φθόγγους όσο και στο ρυθμό και τον επιτονισμό. Ως ακροατής θα πρέπει να είναι σε θέση να αντιληφθεί εύκολα καθημερινή ομιλία από φυσικούς και ξένους ομιλητές ανεξάρτητα από την τοπική προφορά και την ταχύτητα ομιλίας.

ΦΘΟΓΓΟΙ

Το φθογγικό σύστημα της ελληνικής δεν παρουσιάζει ανυπερβλητες δυσκολίες για τους ξένους σπουδαστές, αφού δεν περιλαμβάνει ιδιαίτερα σπάνιους ή δύσκολους φθόγγους. [Σύντομες και όχι τεχνικές περιγραφές του φθογγικού συστήματος της ελληνικής παρουσιάζονται στο Joseph and Fillipaki-Warburton (1987), Mackridge (1987), Φιλλιπάκη (1992) και Αρβανίτη (υπό εκτύπωση).] Στο επίπεδο *Vantage*, ωστόσο, ο σπουδαστής πρέπει να προχωρήσει πέρα από μια προφορά των φθόγγων απλώς παρόμοια με αυτή των φυσικών ομιλητών.

Συγκεκριμένα, σημεία στα οποία ο σπουδαστής πρέπει να δώσει προσοχή στο επίπεδο *Vantage* αφορούν κυρίως κάποια ποικιλία στην προφορά και φαινόμενα ρέουσας ομιλίας, δηλ. φαινόμενα που συμβαίνουν στα όρια λέξεων σε συνεχή ομιλία και τα οποία αφθονούν στα ελληνικά. Τα φαινόμενα αυτά είναι κυρίως αφομοιώσεις, αποβολές καθώς και ο αποδιπλασιασμός συμφώνων και φωνηέντων.

Έτσι, οι σπουδαστές του επιπέδου *Vantage*

- Πρέπει να πλησιάσουν σε προφορά αυτή των φυσικών ομιλητών όσο γίνεται περισσότερο, π.χ. με την αποφυγή αντικατάστασης των φθόγγων της ελληνικής με παρόμοιους φθόγγους της μητρικής τους, όπως ένα διαφορετικό ρ, σαν κι αυτό της αγγλικής ή της γαλλικής.
- Πρέπει να γνωρίζουν για την ποικιλία που παρατηρείται σε κάποιους φθόγγους της ελληνικής και τις κοινωνιογλωσσολογικές προεκτάσεις της. Αυτό αφορά, π.χ., τα *μπ*, *ντ*, *γκ/γγ*, που προφέρονται στην αρχή λέξης χωρίς προερρινοποίηση, στο μέσον της λέξης άλλωτε με και άλλωτε χωρίς προερρινοποίηση (πρβλ. *μπαίνω* : *έμπαρος*), ενώ υπάρχουν και λέξεις στις οποίες τα *μπ*, *ντ*, *γκ/γγ* προφέρονται πάντα χωρίς προερρινοποίηση, π.χ. *μπέμπης*, *μπαμπάς* [βλ. Arvaniti & Joseph, υπό εκτύπωση].
- Πρέπει να γνωρίζουν τις πιθανές αφομοιώσεις συμφώνων στη ρέουσα ομιλία. Τέτοιες αφομοιώσεις είναι, μεταξύ άλλων, η αφομοίωση του σ σε ζ όταν ακολουθεί ηχηρό σύμφωνο μέσα στην ίδια φράση (π.χ. *Ο Πέτρος μας είδε* προφέρεται *Ο Πέτροζμασεΐδε*). Άλλη περίπτωση αποτελεί η (αλληλο)αφομοίωση του τελικού -ν και επόμενων στιγμιαίων συμφώνων (*π*, *τ*, *κ*) όταν βρίσκονται στην ίδια *προσωδιακή λέξη* (δηλ. σε σύνολο που αποτελείται από ένα ή περισσότερα κλιτικά και ουσιαστικό, επίθετο ή ρήμα). Παραδείγματος χάριν, η *προσωδιακή λέξη τον πατέρα* προφέρεται περίπου *τομπατέρα*, δηλ. με το ηχηρό σύμφωνο *μπ* (και με ή χωρίς προερρινοποίηση).
- Θα πρέπει να γνωρίζουν τις αποβολές συμφώνων, όπως το τελικό -ν των άρθρων και άλλων κλιτικών που χάνεται μπροστά από όλα τα σύμφωνα εκτός των στιγμιαίων μέσα στην *προσωδιακή λέξη* (π.χ. *την λυπάμαι* που προφέρεται *τηλυπάμαι*, ή *δεν μετανιώνω* που προφέρεται *δεμετανιώνω*). Θα πρέπει παράλληλα να γνωρίζουν ότι η προσωπική

αντωνυμία τον (π.χ. τον *ρώτησα*) και τα άρθρα στη γενική πληθυντικού των (π.χ. των *φίλων*) δεν αποβάλλουν το τελικό -ν.

- Θα πρέπει να γνωρίζουν τις αποβολές φωνηέντων, όπως το τελικό -ό της πρόθεσης *από* πριν από άρθρα (π.χ. *από την Τόνια* που προφέρεται *απιτηΝτόνια*).
- Θα πρέπει να πραγματώνουν τον αποδιπλασιασμό (αποβολή ενός εκ δύο ομοίων) άτονων φωνηέντων που βρίσκονται στην ίδια φράση, καθώς και τον αποδιπλασιασμό των συμφώνων σε όλα τα περιβάλλοντα. Για παράδειγμα, η φράση *Η Άννα ανέβηκε εφτά ορόφους με τα πόδια* προφέρεται *Η Άννα ανέβηκεφτάορόφουςμεταπόδια*, ενώ η φράση *Ο Κώστας συμφωνεί* προφέρεται *οΚώσταςυμφωνεί*).

Η γνώση αυτών των κανόνων βοηθάει στην κατανόηση της καθημερινής γλώσσας που προφέρεται με μεγάλη ταχύτητα και βρίθει τέτοιων φαινομένων. Επιπλέον από την πλευρά της γλωσσικής παραγωγής των σπουδαστών, η εφαρμογή των παραπάνω κανόνων θα έχει ως αποτέλεσμα ομιλία που θα ακούγεται πιο αβίαστη και φυσική και συνεπώς θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη οικειότητα και αποδοχή του σπουδαστή στην ελληνική γλωσσική κοινότητα.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι σπουδαστές στο επίπεδο *Vantage* θα πρέπει να είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τις γεωγραφικές διαφορές στην προφορά και να είναι σε θέση να κατανοούν καθημερινή και γρήγορη ομιλία διαλεκτικά χρωματισμένη.

ΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΟΣ

Παρά το ότι πρόκειται για ένα μάλλον παραγνωρισμένο φαινόμενο, η γνώση του ρυθμού μιας γλώσσας είναι σημαντική γιατί επιτρέπει (ασυνείδητα) στον ομιλητή να οργανώσει ρυθμικά την ομιλία του με το σωστό τρόπο και έτσι τον καθιστά πιο κατανοητό στους συνομιλητές του. Ο λόγος είναι ότι η ομιλία αποτελεί συντονισμένη κίνηση των φωνητηρίων οργάνων, και όπως κάθε επαναλαμβανόμενη κίνηση μυών για συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. βάδισμα, μάσημα) είναι ρυθμική. Αν και ο ρυθμός της ομιλίας δεν γίνεται συνειδητά αντιληπτός από τον απλό ομιλητή είναι ωστόσο έμφυτα κατανοητός από όλους μας, αφού άλλωστε τα χαρακτηριστικά του είναι αυτά που αξιοποιούνται στην ποίηση της κάθε γλώσσας.

Όπως ακριβώς ο ρυθμός στην ποίηση μπορεί να στηρίζεται σε διαφορετικές αρχές, όπως είναι ο αριθμός των συλλαβών ανά στίχο ή η εναλλαγή τονούμενων και άτονων συλλαβών, έτσι ακριβώς και ο ρυθμός της ομιλίας μπορεί να στηρίζεται σε διαφορετικές αρχές ανάλογα με τη γλώσσα (μέσα σε κάποια πλαίσια). Γενικά, ο ρυθμός των διαφόρων γλωσσών θεωρείται ότι κυμαίνεται μεταξύ του συνεχούς που ορίζουν δύο ακραίες κατηγορίες, ο τονικός και ο συλλαβικός ρυθμός. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τονικού ρυθμού αποτελούν τα αγγλικά, όπου οι τονούμενες συλλαβές παίζουν εξέχοντα ρόλο και οι υπόλοιπες συρρικνώνονται σε διάρκεια και ποιότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συλλαβικού ρυθμού αποτελούν τα γαλλικά, όπου όλες οι συλλαβές παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο και δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σε διάρκεια ή ποιότητα. Όσον αφορά το ρυθμό της ελληνικής, οι μελέτες είναι ελάχιστες και απευθύνονται κυρίως σε γλωσσολόγους (π.χ. Arvaniti, 1991; 1992; 1994). Ωστόσο, δύο από τα βιβλία που αναφέρονται παραπάνω, Joseph and Fillipaki-Warburton (1987) και Mackridge (1987), περιλαμβάνουν σύντομες παρουσιάσεις του τονισμού και ρυθμού της ελληνικής.

Ευθμικά, τα ελληνικά βρίσκονται περίπου στη μέση του συνεχούς που ορίζουν ο τονικός και ο συλλαβικός ρυθμός. Κάθε λέξη έχει μία μόνο τονούμενη συλλαβή, ενώ οι υπόλοιπες είναι άτονες. Μοναδική εξαίρεση αυτής της αρχής αποτελεί ο *εγκλιτικός τόνος*, δηλ. ο τόνος που εμφανίζεται στα προπαροξύτονα που ακολουθούνται από εγκλιτικό (π.χ. ο

άνθρωπός μου, διάβασέ μου) και τα παροξύτονα που ακολουθούνται από δύο εγκλιτικά (π.χ. φέρε μού το).

Φωνητικά, οι τονούμενες συλλαβές χαρακτηρίζονται από ελαφρώς μεγαλύτερη διάρκεια και ένταση σε σχέση με τις άτονες συλλαβές (προφέρονται δηλαδή με μεγαλύτερη αρθρωτική προσπάθεια). Οι άτονες συλλαβές συνήθως δεν αλλοιώνονται ποιοτικά τόσο πολύ όσο σε γλώσσες σαν τα αγγλικά. Στην καθημερινή και γρήγορη ομιλία ωστόσο οι άτονες συλλαβές συχνά συντομεύονται πολύ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα σύμφωνα των άτονων συλλαβών έχουν πολύ μικρή διάρκεια, ενώ τα άτονα φωνήεντα προφέρονται άηχα ή και αποβάλλονται. Το φαινόμενο αυτό αφορά κυρίως τα ψηλά φωνήεντα *i* και *ou*, ειδικά στο τέλος της λέξης και όταν βρίσκονται δίπλα σε άηχα σύμφωνα ή περιβάλλονται από τέτοια, π.χ. το *-i* στις λέξεις κεράσι και ελάχιστο.

Ένα άλλο σημείο που χρήζει προσοχής είναι η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στο ποιες συλλαβές τονίζονται στην ομιλία και ποιές στη γραφή. Οι γραμματικές λέξεις (άρθρα, προθέσεις, μόρια) δεν τονίζονται στην ομιλία, παρά το ότι ορισμένες από αυτές (π.χ. *από*) γράφονται με τόνο. Αντίθετα, τονίζονται πάντα τα μονοσύλλαβα ουσιαστικά και ρήματα, που στην ορθογραφία εμφανίζονται χωρίς τόνο.

Όσον αφορά τον τονισμό και το ρυθμό, οι προσπάθειες των σπουδαστών στο επίπεδο *Vantage* θα πρέπει να εστιαστούν στα εξής σημεία:

- Να γνωρίζουν ποια είναι η τονούμενη συλλαβή κάθε κλιτής λέξης, καθώς επίσης και αν υπάρχουν μεταβολές της θέσης του τόνου κατά την κλίση.
- Να τονίζουν κανονικά τις μονοσύλλαβες κλιτές λέξεις.
- Να γνωρίζουν ποιες άκλιτες λέξεις τονίζονται, ανεξάρτητα από την ορθογραφία, και να τις τονίζουν όταν χρειάζεται (π.χ. να τονίζουν τα αρνητικά μόρια *δεν* και *μην*).
- Να γνωρίζουν πώς να παράγουν διαφορετικά τις τονούμενες από τις άτονες συλλαβές σε όλα τα περιβάλλοντα.
- Να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν στην ομιλία τους τον κανόνα των εγκλιτικών.
- Να γνωρίζουν το ρυθμό της ελληνικής (όπως π.χ. περιγράφεται πιο πάνω) και να τον τηρούν στην ομιλία τους, ιδιαίτερα δε να είναι σε θέση να παραγάγουν άηχα φωνήεντα σε άτονη θέση όταν μιλούν με λιγότερο προσεκτικό ύφος ή γρήγορα.
- Να γνωρίζουν σε τι διαφέρει ο ρυθμός της μητρικής τους από αυτόν της ελληνικής και να αποφεύγουν τη χρήση στοιχείων ξένων προς το ρυθμό της ελληνικής, όπως θα ήταν η πλήρης συρρίκνωση των άτονων φωνηέντων ή ο τονισμός κάθε λέξης στην τελευταία της συλλαβή από άγγλους και γάλλους ομιλητές της ελληνικής αντίστοιχα.

ΕΠΙΤΟΝΙΣΜΟΣ

Ο επιτονισμός είναι η μελωδία της ομιλίας. Η μελωδία βασίζεται στις αλλαγές στη συχνότητα της φωνής του ομιλητή και γίνεται αντιληπτή από τον ακροατή ως το *ύψος* της φωνής. Το ύψος της φωνής δεν μένει φυσικά σταθερό αλλά ανεβαίνει και κατεβαίνει ανάλογα με το τι μήνυμα θέλει να μεταφέρει ο ομιλητής μέσω του επιτονισμού. Οι αλλαγές αυτές στο ύψος της φωνής ονομάζονται μελωδικοί τόνοι και είναι δυνατόν να παρασταθούν ως μια καμπύλη με ανοδικά, καθοδικά και επίπεδα μέρη.

Στο επιτονικό σύστημα της ελληνικής οι περισσότερες τονούμενες συλλαβές σε μια πρόταση (βλ. παραπάνω) συνοδεύονται από μελωδικό τόνο. Επιπλέον, μελωδικοί τόνοι εμφανίζονται και στο τέλος επιτονικών ενοτήτων για να δηλώσουν, μεταξύ άλλων, τη συνέχεια ή το τέλος της εκφοράς (ανοδικός και καθοδικός τόνος αντίστοιχα). Παραδείγματα: *χάριν, στην πρόταση, Πέρασα από το Γιώργο σήμερα να του πω ένα υέιο, οι υπογραμμισμένες συλλαβές δεν τονίζονται απλώς αλλά συνοδεύονται*

και από ανοδικό μελωδικό τόνο, ενώ η τονούμενη συλλαβή με τη διπλή υπογράμμιση συνοδεύεται από καθοδικό μελωδικό τόνο που δηλώνει το τέλος της πρότασης.

Προς το παρόν οι μελέτες του επιτονισμού της ελληνικής είναι λίγες και απευθύνονται κυρίως σε ειδικούς. Οι Joseph and Fillipaki-Warburton (1987) και Mackridge (1987) περιλαμβάνουν κάποιες σύντομες παρουσιάσεις [βλ. επίσης, Arvaniti (υπό ετοιμασία) και Arvaniti & Baltazani (υπό ετοιμασία)].

Όσον αφορά τον επιτονισμό, στόχος του σπουδαστή επιπέδου *Vantage* πρέπει να είναι τόσο το να αναγνωρίζει τα επιτονικά σχήματα της ελληνικής και να τα αναπαράγει στην ομιλία του, όσο και το να αναγνωρίζει τη χροιά που ένα συγκεκριμένο επιτονικό σχήμα προσδίδει στην πρόταση. Με άλλα λόγια πρέπει να αντιλαμβάνεται τις πραγματολογικές διαφορές και αποχρώσεις μεταξύ των διαφόρων επιτονικών σχημάτων της ελληνικής όταν αυτά χρησιμοποιούνται από άλλους ομιλητές, και επίσης να τα χρησιμοποιεί και ο ίδιος καταλλήλως στην ομιλία του για την επίτευξη συγκεκριμένων πραγματολογικών στόχων.

Συγκεκριμένα, ο σπουδαστής θα πρέπει να μπορεί να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί τα κατάλληλα επιτονικά σχήματα στις παρακάτω περιπτώσεις:

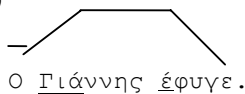
- σύντομες καταφατικές προτάσεις
- δήλωση επιτονικών ενοτήτων σε μεγαλύτερες προτάσεις
- θέση του *επιτονικού πυρήνα* της πρότασης
- αρνητικές προτάσεις
- ερωτηματικές προτάσεις μερικής αγνοίας
- ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας
- διευκρινιστικές ερωτήσεις
- εντολές και παρακλήσεις
- καλέσματα

(α) Σύντομες καταφατικές προτάσεις

Στις σύντομες καταφατικές προτάσεις όλοι οι μελωδικοί τόνοι εκτός του τελευταίου έχουν το ίδιο σχήμα, είναι δηλ. ανοδικοί σε όλη τη διάρκεια της τονούμενης συλλαβής; μετά από κάθε μελωδικό τόνο ακολουθεί κάθοδος με αποτέλεσμα η επιτονική καμπύλη να έχει κυματοειδές σχήμα. Οι μελωδικοί αυτοί τόνοι γίνονται συνήθως αντιληπτοί ως υψηλή συχνότητα στην τονούμενη συλλαβή (από ξένους ομιλητές μάλιστα, π.χ. Mackridge (1987), χαρακτηρίζονται ως απότομοι, χωρίς όμως αυτή η εντύπωση να ανταποκρίνεται στην εργαστηριακή εικόνα τους).

Ο πιο δυνατός από τους μελωδικούς τόνους, ο οποίος ονομάζεται *πυρήνας*, είναι ο τελευταίος τόνος της πρότασης. Στις καταφατικές προτάσεις χωρίς ιδιαίτερη έμφαση ο πυρήνας εμφανίζεται στην τελευταία τονούμενη λέξη της πρότασης. Ένα χαρακτηριστικό του πυρήνα είναι ότι η επιτονική καμπύλη δεν κατεβαίνει μεταξύ αυτού και του προτελευταίου τόνου, με αποτέλεσμα ο πυρήνας να ξεκινά με υψηλή συχνότητα και να ακολουθεί καθοδική πορεία¹, π.χ.

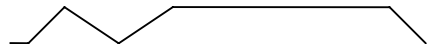
(1)

Ο Γιάννης έφυγε.

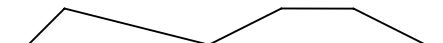
(2)

¹ Οι υπογραμμισμένες συλλαβές είναι αυτές που φέρουν μελωδικό τόνο; η διπλή υπογράμμιση δείχνει τη συλλαβή που φέρει τον επιτονικό πυρήνα.

Η Μαίρη έφτασε καθυστερημένη.

(3)

Ο Κώστας και η Καίτη λείπουν.

(β) Δήλωση επιτονικών ενοτήτων σε μεγαλύτερες προτάσεις

Στα ελληνικά οι κάπως μακριές προτάσεις είναι συνηθισμένο φαινόμενο, μεταξύ άλλων και λόγω του σχετικά μεγάλου μήκους των λέξεων, και συνεπώς ο σπουδαστής πρέπει να γνωρίζει πώς να τις χειρίζεται. Χαρακτηριστικό των μεγαλύτερων προτάσεων είναι ότι αποτελούνται συνήθως από περισσότερες από μία επιτονικές ενότητες. Η κάθε ενότητα μοιάζει με μια σύντομη καταφατική πρόταση με τη διαφορά ότι στο τέλος των μη τελικών ενοτήτων η επιτονική καμπύλη παραμένει ψηλά, πράγμα που δηλώνει τη συνέχεια της πρότασης.

Η δημιουργία των ενοτήτων είναι πολλές φορές αυτονόητη. Παραδείγματος χάριν, το υποκείμενο της πρότασης συχνά εμφανίζεται ως ξεχωριστή επιτονική ενότητα, ειδικά όταν είναι μακροσκελές. Αυτό φαίνεται στο παράδειγμα (4), όπου βλέπουμε ότι η επιτονική καμπύλη παραμένει ψηλά σε όλη τη διάρκεια της λέξης τρέξιμο για να δηλώσει ότι το τμήμα της πρότασης που προηγείται αποτελεί επιτονική ενότητα και ταυτόχρονα ότι η πρόταση δεν έχει τελειώσει.

(4)

Η αντοχή του Πάνου στο τρέξιμο είναι απίστευτη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως η δημιουργία επιτονικών ενοτήτων μέσα σε μια πρόταση μπορεί να της δώσει διαφορετική σημασία, όπως φαίνεται στα (5) και (6).

(5)

Αυτοί που έφυγαν | γρήγορα το μετάνιωσαν.

(6)

Αυτοί που έφυγαν γρήγορα | το μετάνιωσαν.

(γ) Θέση του επιτονικού πυρήνα της πρότασης

Όταν σε μια πρόταση δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε κάποια λέξη, τότε ο πυρήνας είναι στη λέξη που φέρει έμφαση (με μαύρα γράμματα σε παραδείγματα 7 και 8). Ο μελωδικός τόνος που συνοδεύει την έμφαση διαφέρει από αυτούς που αναφέρονται στο (α). Συγκεκριμένα, στον εμφατικό μελωδικό τόνο η επιτονική καμπύλη ανεβαίνει απότομα κατά τη διάρκεια της τονούμενης συλλαβής, μένει ψηλά για ελάχιστο διάστημα, και κατεβαίνει πάλι απότομα. Μετά τη λέξη που φέρει έμφαση, η πρόταση προφέρεται με χαμηλό επιτονισμό χωρίς άλλους μελωδικούς τόνους, ακόμα και όταν ο επιτονικός πυρήνας βρίσκεται στην αρχή της πρότασης όπως στο (7).

(12) και (13). Οι ερωτήσεις αυτές δίνουν την εντύπωση ότι είναι λιγότερο ευγενικές και συνεπώς ότι υπάρχει μεγαλύτερη οικειότητα μεταξύ των ομιλητών. Δείχνουν όμως και λιγότερο ενδιαφέρον από την πλευρά του ομιλητή να μάθει την απάντηση.

(στ) Ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας

Στις ερωτήσεις ολικής αγνοίας το επιτονικό σχήμα αποτελείται από ένα χαμηλό πυρήνα και από άνοδο και κάθοδο που εμφανίζονται διαδοχικά στο τέλος της ερώτησης (η τελική κάθοδος σε ερωτήσεις ολικής αγνοίας είναι χαρακτηριστική της ελληνικής αλλά και άλλων γλωσσών της Ανατολικής Ευρώπης). Το ακριβές επιτονικό σχήμα εξαρτάται από τη θέση της λέξης που ο ομιλητής θέλει να τονίσει περισσότερο, τη θέση δηλαδή του πυρήνα. Όταν ο πυρήνας **δεν** είναι η τελευταία λέξη, τότε η συχνότητα παραμένει χαμηλή από τον πυρήνα και μέχρι την τελευταία τονούμενη συλλαβή, με το τελικό ανοδικό-καθοδικό σχήμα να ξεκινά από την τελευταία τονούμενη συλλαβή και να επεκτείνεται μέχρι το τέλος της πρότασης, όπως φαίνεται στα παραδείγματα (14) και (15).

(14)

Κοιμήθηκε το μωρό;

(15)

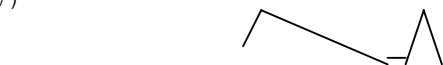

Το θυμήθηκες το ανέκδοτο;

Αντίθετα, όταν ο πυρήνας και η τελευταία λέξη της πρότασης συμπίπτουν, τότε όλο το επιτονικό σχήμα συγκεντρώνεται στο κομμάτι της πρότασης από την τονούμενη συλλαβή της τελευταίας λέξης μέχρι το τέλος, ενώ σε προηγούμενες λέξεις έχουμε μελωδικούς τόνους σαν αυτούς που αναφέρονται στο (α), όπως φαίνεται και στα παραδείγματα (16) και (17).

(16)

(στο ταξί) Είστε ελευθερος;

(17)

(σε κατάσταση) Είστε ανοιχτιά;

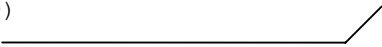
Το επιτονικό σχήματα των ερωτήσεων ολικής αγνοίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τον ίδιο τρόπο και για ερωτήσεις που πραγματωλογικά αποτελούν παρακλήσεις, π.χ.

(18)

Μου βάζεις λίγο νεράκι;

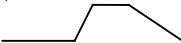
(ζ) Διευκρινιστικές ερωτήσεις

Οι διευκρινιστικές ερωτήσεις διακρίνονται επίσης σε μερικής και ολικής αγνοίας. Οι διευκρινιστικές ερωτήσεις μερικής αγνοίας έχουν σταθερή συχνότητα, σε μέσο ύψος, και άνοδο στο τέλος, συνήθως από την τελευταία τονούμενη συλλαβή και έπειτα.

(19)

Πώς το είπατε αυτό παρακαλώ;

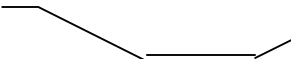
Οι διευκρινιστικές ερωτήσεις ολικής αγνοίας δεν έχουν χαμηλό πυρήνα όπως οι απλές ερωτήσεις ολικής αγνοίας, αλλά υψηλό πυρήνα και στη συνέχεια καθοδική συχνότητα.

(20)

Ο αδερφός μου; [Μα είσαι σίγουρος;]

(η) Εντολές και παρακλήσεις

Οι εντολές και παρακλήσεις χρησιμοποιούν παρόμοιο επιτονικό σχήμα με τις ερωτήσεις μερικής αγνοίας, όπως φαίνεται στο (21). Όπως γίνεται και με τις ερωτήσεις, η χρήση προστακτικής με τελική επιτονική άνοδο είναι πιο ευγενική και δίνει περισσότερο την εντύπωση της παράκλησης, αντίθετα με τον επίπεδο τελικό επιτονισμό που παραπέμπει σε εντολή.

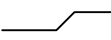
(21)

Βάλε μου λίγο νεράκι.

(θ) Καλέσματα

Το κάλεσμα κάποιου μπορεί να γίνει με διάφορους επιτονικούς τρόπους ο καθένας από τους οποίους προσδίδει μια άλλη χροιά στην κλιτική που χρησιμοποιείται. Παρουσιάζουμε εδώ τέσσερα διαφορετικά σχήματα που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς για να φωνάξει κάποιον, καθώς και μια σύντομη επεξήγηση για τις πραγματολογικές διαστάσεις των τεσσάρων αυτών σχημάτων.

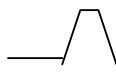
(22α)

Κατερίνα

(β)

Κατερίνα

(γ)

Κατερίνα

(δ)

Κατερίνα

Το σχήμα στο (22α) είναι ίσως το πιο ουδέτερο. Είναι ως επί το πλείστον το σχήμα που χρησιμοποιούμε για να καλέσουμε κάποιον που είναι ίσως μακριά ή τον οποίο δεν μπορούμε να δούμε. Η κλιτική στο (22α) μπορεί να συμπληρωθεί από το *Μ' ακούς;*. Το σχήμα στο (22β) μοιάζει με το επιτονικό σχήμα των ερωτήσεων ολικής αγνοίας και έχει μια παρακλητική χροιά. Θα μπορούσε, για παράδειγμα, να συμπληρωθεί από το *Χαμηλώνεις την τηλεόραση;*. Το σχήμα στο (22γ) είναι λιγότερο ευγενικό και παραπέμπει περισσότερο σε επίπληξη, επιμονή ή ανυπομονησία για την καθυστέρηση απάντησης. Ένα αναμενόμενο συμπλήρωμά του θα ήταν *Δεν ακούς που σου μιλάω;*. Το (22δ) χρησιμοποιείται πιο συχνά για να καλέσουμε κάποιον για την παρουσία του οποίου δεν είμαστε σίγουροι, κι έτσι έχει μια χροιά επιφύλαξης ή

και υποψίας. Θα μπορούσε να συμπληρωθεί από το *Τί κάνεις εκεί; ή Εσύ είσαι;*.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- Arvaniti, A. (1991) The phonetics of Modern Greek rhythm and its phonological implications. Ph.D. dissertation, University of Cambridge.
- Arvaniti, A. (1992) Secondary stress: evidence from Modern Greek. Στο G.J. Docherty & D.R. Ladd [editors], *Papers in Laboratory Phonology II: Gesture, Segment, Prosody*. Cambridge University Press, 398-423.
- Arvaniti, A. (1994) Acoustic features of Greek rhythmic structure. *Journal of Phonetics* 22: 239-268.
- Arvaniti, A. (υπό εκτύπωση) Illustrations of the IPA: Modern Greek. *Journal of the International Phonetic Association*.
- Arvaniti, A. (υπό ετοιμασία). The intonational phonology of Modern Greek.
- Arvaniti, A. & M. Baltazani (υπό ετοιμασία). Greek ToBI: intonational analysis and prosodic annotation of Greek spoken corpora.
- Arvaniti, A. & B. D. Joseph (υπό εκτύπωση) Variation in voiced stop prenasalisation in Greek. *Glossologia* 11-12. [Επίσης στο *OSU Working Papers in Linguistics* 52: 203-232, 1999.]
- Joseph, B.D. and I. Philippaki-Warbuton (1987) *Modern Greek*. London: Routledge, Croom Helm descriptive grammar series.
- Mackridge, P. (1987) *Η Νεοελληνική Γλώσσα* (μετάφραση Κ.Ν. Πετρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Φιλίππáκη-Warbuton, Ειρ. 1992. *Εισαγωγή στη θεωρητική Γλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.